

POHJANLAHDEN
RANTATIE -HANKE
TURUN YLIOPISTO 2011

PAIKKAKERTOMUKSIA KESKI-POHJANMAALTA

Olli Rosenqvist

Paikkakertomuksia Keski-Pohjanmaalta

© Kirjoittaja Olli Rosenqvist &

Turun yliopisto / Pohjanlahden rantatie –hanke

http://hum.utu.fi/oppiaineet/satakunta/tutkimus_ja_jatko-opiskelu/projektit/Pohjanlahti.html

Blogi: <http://pohjanlahdenrantatie.vuodatus.net/>

Facebook: <http://www.facebook.com/Pohjanlahdenrantatie>

Taitto

Mikael Lähteenmäki

Kansikuva

Aselevon muistolaatta Lohtajan pappilan seinällä. Kuva: Ilkka Luoto.

Turun yliopisto / Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 29

Turun yliopisto / University of Turku

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma, PL 124, 28101 Pori

www.hum.utu.fi/oppiaineet/satakunta

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Yhteiskuntatutkimuksen tiimi

PL 567 (Talonpojankatu 2B), 67701 Kokkola

ISBN

978-951-29-4740-9 (painettu)

978-951-29-4741-6 (verkko)

ISSN

1799-0564

Sisältö

Esipuhe.....	3
1 Erillisselvityksen tausta, tavoitteet ja toteutus sekä raportin lukuohje	4
2 Kohteet tieosuuksittain	6
2.1 7 Sillan Saaristo	6
2.2 Kruunupyyn-Kirkonmäen erillislenkki.....	8
2.3 Pistäytyminen Ykspihlajassa ja Tankarissa	12
2.4 Pistäytyminen Halkokarilla ja Morsiussaarenlahden laivanrakennuspaikoilla	14
2.5 Läpi Kanta-Kokkolan (Mäntykangas, Neristan)	16
2.6 Kaustarin kautta Kälviän Ruotsaloon ja Peitsoon	18
2.7 Kälviän erillislenkki.....	22
2.8 Marinkainen, Karhi ja Lohtaja	24
2.9 Himanka.....	27
2.10 Kalajoki.....	30
3 Johtopäätökset.....	34
Lähteet.....	34

Esipuhe

Tämä raportti on syntynyt Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksen yhteiskuntatutkimuksen tiimin ja Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman yhteistyön hedelmänä keväällä 2011. Solmitun alihankintasopimuksen mukaisesti raportissa osoitetaan Keski-Pohjanmaalta – Luodosta, Kruunupyystä, Kokkolasta ja Kalajoelta – historiallisia ja tarinallisia kohteita, jotka sopivat omatoimiseen hyvinvointi- ja hiljaisuusmatkailuun.

Raportissa esiteltävä aineisto on suurelta osin kerätty Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa käynnissä olevassa Genius loci -hankkeessa (*genius loci* (lat.) viittaa paikan henkeen). Hanke alkoi vuoden 2010 alussa ja siinä on kerätty tietoja Keski-Pohjanmaalla sijaitsevista henkisesti tärkeistä paikoista. Genius loci -aineiston keruuseen ovat osallistuneet tutkijat Ilkka Luoto ja Olli Rosenqvist, tutkimusapulainen Annika Nyström sekä professori Kari Ilmonen. Luoto (2011) on julkaissut raportin Genius loci -hankkeen kartoitusvaiheen tuloksista ja Rosenqvist (2011) artikkelin kartoitusprosessista.

Yhteistyökumppaneina Pohjanlahden rantatietä koskevassa alihankintatyössä ovat Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman puolelta olleet professori Maunu Häyrynen, projektipäällikkö Mikael Lähteenmäki ja projektisihteeri Sari Mäkiranen. Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa hankkeen vastuuhenkilönä on toiminut tutkija Luoto, jonka lisäksi raporttia on kommentoinut tutkimusapulainen Nyström. Vastuu raportin koostamisesta ja kirjoittamisesta on kuitenkin ollut allekirjoittaneella. Kiitän lämpimästi kaikkia asianosaisia hyvästä yhteistyöstä.

Kokkolassa 22.6.2011

Olli Rosenqvist

1 Erillisselvityksen tausta, tavoitteet ja toteutus sekä raportin lukuohje

Satoja vuosia sitten maamme tiestön rungon muodostivat Turusta Viipuriin kulkenut maantie ja Pohjanlahden rannikolla Turusta Tornioon kulkenut rantatie. Nykyisin Pohjanlahden rantatie toimii maantieteellisesti kokoavana historiallisena kulkuväylänä, jolta erkanevat Revontulentie, Tervan tie, Sodan ja rauhan tie, Sininen tie sekä Saariston Rengastie, ja jolta on yhteys Kuninkaantielle ja Hämeen Härkätielle. Liikennevirasto on 27.9.2010 Kasitie ry:n esityksestä hyväksynyt Pohjanlahden Rantatien valtakunnalliseksi matkailutieksi.

Pohjanlahden rantatie – matkailutie -hankkeen ideana on kehittää matkailutiekonsepti, jonka avulla parannetaan Pohjanlahden maaseudun elinvoimaisuutta ja asukkaiden elinmahdollisuuksia, saadaan rannikkoseudulle lisää matkailijoita ja lisätuloja yrityksille, parannetaan seudun imagoa elinvoimaisena asuin- ja matkailualueena, lisätään alueen tunnettuutta sekä kotimaassa että myös kansainvälisesti, sekä toteutetaan uudenlainen, kulttuuri- ja luontomatkailun yhdistämiseen perustuva matkailureittikonsepti.

Käsillä olevassa Keski-Pohjanmaata koskevassa erillisselvityksessä kartoitetaan kertomukselliset ja henkistyneet matkakohteet matkailutien varrelta – Luodon, Kruunupyyn, Kokkolan ja Kalajoen alueilta. Kartoituksessa on painotettu kohteita, jotka sijaitsevat sivussa tavanomaisista reiteistä ja jotka edustavat niin sanottua hidasta matkailua. Keski-Pohjanmaalla on käynnissä aihepiiriin liittyvä Genius loci -hanke, jossa on kartoitettu henkisesti tärkeitä paikkoja historiallisen Keski-Pohjanmaan alueelta.

Pohjanlahden rantatietä koskevan erillisselvityksen aineisto muodostuu pääosin Genius loci -hankkeessa kerätyistä aineistoista (ks. Luoto 2011: 10–13). Paikkakertomusten pääasiallisina lähteinä ovat litteroidut haastattelut sekä haastattelujen yhteydessä saadut kartat, lehtileikekopiot ja artikkelit. Lisäksi paikkakertomuksia on saatu yliopistokeskuksen internet-sivuilla olleen kohteiden ilmoituspalvelun kautta. Kerättyä materiaalia on täydennetty kirjallisuus- ja internet-lähteitä käyttämällä. Osa kohteista on tutustuttu myös henkilökohtaisesti paikan päällä käymällä.

Tähän erillisselvitysraporttiin on koottu tietoja Pohjanlahden rantatien lähialueilla sijaitsevista, henkisesti tärkeiksi luokiteltavissa olevista paikoista ja niihin liittyvistä paikkakertomuksista. Potentiaaliset vierailukohteet esitetään tiivistetyssä kieliasussa, jonka ansiosta tekstit voidaan helposti liittää esimerkiksi Pohjanlahden rantatietä esittelevään internet-palveluun. Osasta kohteista on otettu myös valokuvia. Tämän raportin valokuvat ovat Ilkka Luodon ottamia. Kohteiden lisäksi raporttiin on listattu rantatien läheisyydessä sijaitsevia maaseutumatkailu- ja matkailu-yrityksiä.

Kohteiden sijainti on mahdollisuuksien mukaan pyritty ilmoittamaan osoite- ja GPS-koordinaattitietoina (WGS84, desimaalimuoto). Koordinaattien määrittelyyn on käytetty seuraavia internetistä löytyviä karttapalveluja:

- Eniro Kartat ja Reitit (<http://kartat.eniro.fi/>)
- Kansalaisen Karttapaikka (<http://kansalaisen.karttapaikka.fi>)
- Google Maps (<http://maps.google.fi/maps?hl=fi&tab=wl>).

Osa paikannuksista on tehty paikan päällä GPS-laitteella.

Kohteet on tässä raportissa järjestetty tieosuuksittain peräkkäin siten, että pääasiallinen kulkusuunta on etelästä pohjoiseen. Tieosuudet muodostuvat paitsi pätkistä Pohjanlahden rantatietä myös rantatiehen liittyvistä erillisreiteistä. Tieosuuksia kuvaavat luvut (2.1–2.10) alkavat tietystä taajamasta, kylästä tai tienristeyksestä, josta kulkijaa ohjataan tieosuudella sijaitseviin kohteisiin. Kukin tieosuus päättyy johonkin taajamaan, kylään tai tienristeykseen.

Kunkin tieosuuden kuvaus etenee siten, että tekstissä sientämättömänä ja •-merkillä varustettuna mainitaan taajamia, kyliä ja tienristeyksiä, joiden kautta tieosuus kulkee. Kaikkien taajamien, kylien ja tienristeysten kohdalla ei ole esitetty paikkakertomuksia, vaan ne mainitaan vain, jotta kulkijan olisi helpompi seurata matkansa etenemistä.

Kunkin taajaman, kylän ja tienristeyksen jälkeen kertaalleen sisennettynä ja väliviivalla merkittynä esitetään niiden teiden nimet, joita pitkin eteneminen seuraavaan kohteeseen tapahtuu.

Kolmannella sisennystasolla esitetään kohteen nimi tai teema ☞-merkillä varustettuna sekä rantatien läheisyydessä sijaitsevien maaseutumatkailuyritysten nimet *-merkillä varustettuina. Reittien läheisyydessä sijaitsevat matkailuyritykset on listattu raportissa reittien sisälle kohtiin, joista ne ovat helpoiten saavutettavissa. Matkailuyritykset voi tunnistaa myös siitä, että niiden teemaksi on merkitty ”matkailuyritys”. Matkailuyrityksistä esitetään tässä raportissa vain sijaintitiedot (ilman kulkureittiä koskevia tietoja).

Neljännellä sisennystasolla esitetään kohteen ominaisuuksia koskevat tiedot. Varsinaisista tutustumiskohteista esitetään seuraavat tiedot: teema, sijainti ja itse paikkakertomus.

* * *

Pikaohje lukuja 2.1–2.10 varten:

2.x Tieosuuden nimi

- Taajaman, kylän tai tienristeyksen nimi, sijaintikunta

- teiden nimet, joita pitkin eteneminen seuraavaan kohteeseen tapahtuu

☞ **Kohteen nimi tai teema**
Kohteen teema, sijainti ja paikkakertomus

* Rantatien läheisyydessä sijaitsevan maaseutumatkailuyrityksen nimi
Yrityksen sijainti ja www-osoite

2 Kohteet tieosuuksittain

2.1 7 Sillan Saaristo

- Lilla furuholmen, Luoto
 - Södra Larsmovägen (749) (pohjoiseen)

* Strandis, Ab Strandcamping Larsmo Oy, Luoto

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Assarskärsvägen 1, 68570 LARSMO; 63.717998, 22.755999

http://www.strandis.fi/wordpress/?page_id=2

- Södra Larsmovägen (749)

- Luodon keskusta, Luoto
 - Norra Larsmovägen (749), Fagernäsintie

⌘ Luodon kirkko

Teema: kulttuuri

Sijainti: Fagernäsintie 239, Luoto; 63.74959, 22.79040

Paikkakertomus: Luodon kirkon sijainnista ei 1700-luvun loppupuolella tunnuttu päästävän yksimielisyyteen. Niinpä kreivi Erik Cronhjelm ratkaisi lopulta asian. Hän iski keppinsä maahan ja sanoi: *"Tähän pystytämme kirkon"*. Kysymyksessä oli eräs mäki Fagernäsissä. Luodon kirkko on puinen ristikirkko, jonka on piirtänyt Jakob Rijf vuonna 1787. Kirkon eteläpuolella sijaitsee Marieholmin pappila.

- Fagernäsintie, Norra Larsmovägen (749, pohjoiseen)

- Gertruds, Luoto
 - Norra Larsmovägen (749), Västerbyvägen, Krokvägen, Sonamovägen, Gloskäret

⌘ Köpmanholmen ja maankohoaminen

Teema: merellisyys, luonto

Sijainti: Köpmanholmen (saari, soutuveneitä Gloskäret-tien varrelta), Luoto; 63.80747, 22.67280

Paikkakertomus: Köpmanholmen on mantereen vieressä oleva ulkoilusaari, jonne pääsee helposti kunnan kesäisin ylläpitämällä yhteysveneellä tai itse soutamalla tarkoitusta varten varatuilla soutuveneillä. Saarella on luontopolku, ravintola-kahvila, näköalatorni sekä TerraMare-maankohoamisnäyttely. Näyttely esittää seikkaperäisesti jääkauden jälkeisen maankohoamisen vaikutukset alueen geologiaan.

⌘ s/s Graftonin muistomerkki

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Orrskäret (saari, tarvitaan vesikulkuneuvo), Luoto; 63.83433, 22.64585

Paikkakertomus: Orrskäretissä sijaitsee höyryalus s/s Graftonin muistomerkki. Yli sata vuotta sitten syksyllä Luodon saaristoon lipui höyrylaiva Grafton, joka oli aselastissa. Tarkoituksena oli tuoda aseita Venäjän vallankumouksellisille sekä suomalaisille aktiivisteille. Aseet saatiin lastattua proomuun ja veneisiin. Seuraavana aamuna, kun matkan oli tarkoitus jatkaa, alus ajoi kuitenkin kiville ja haaksirikkoutui 6.9.1905 Storrattungenin ja Storgrundin välillä ja juuttui kiinni karille. Asiat mutkistuivat, sillä 8. syyskuuta paikalle saapui tullin purjevene Mässkäristä. Tullimiehet pidätettiin ja heidät päästettiin vasta kun laiva oli räjäytetty. Aluksen päällikkö Nylander räjäytti aluksen, koska sen lastia ei haluttu jättää venäläisten käsiin.

⌘ **s/s Equityn muistolaatta**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Tolvmangrundet (saari, tarvitaan vesikulkuneuvo), Luoto; 63.81396, 22.59032

Paikkakertomus: Myöhäissyksyllä 1917 lokakuun 31. päivänä saapui höyrylaiva Equity Maksamaan saaristoon, jossa luovutettiin 80 tonnia aseita suojeluskuntalaisille. Kaiken kaikkiaan laivan lastina oli 150 tonnia aseita. s/s Equity jatkoi matkaansa Luodon saaristoon Tolvmangrundetille, jossa luovutettiin loput aseista jätettäväksi eteenpäin sisäsaaristoon ja siitä edelleen hevospeleillä lähialueen kunnille.

⌘ **Örarnan perinnemaisema**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Örarna (saari, tarvitaan vesikulkuneuvo), Luoto; 63.74994, 22.55000

Paikkakertomus: Örarnan vanha kalastajakylä sijaitsee Luodon ulkosaaristossa ja edustaa parhaimmillaan aitoa saariston perinnemaisemaa. Alueelta löytyy muinaismuistoja sekä viitteitä pitkäaikaisesta kalastaja- ja hylkeenpyytjäkulttuurista. Kylässä harrastetaan edelleen ammattimaista kalastusta. Saarella on myös historiaa esittelevä luontopolku.

- Gloskäret, Sonamovägen, Krokvägen, Västerbyvägen,
Norra Larismovägen (749, itään)

• Eugmo, Luoto

- Norra Larismovägen (749), Byvägen, Ahlövägen

⌘ **Bosundin vene- ja kalastusmuseo**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Ahlövägen, Bosund, Luoto; 63.83603, 22.86076

Paikkakertomus: Museo tarjoaa nähtäväksi talonpoikaisveneitä, pyyntivälineitä ja vanhaa rakennuskantaa.

- Ahlövägen, Byvägen, Norra Larismovägen (749, itään)

- Kaptens, Luoto
 - Norra Larsmovägen (749), Rantatie (749), Öjantie

⌘ **Öjan saaristopolku ja Håkin lenkki**

Teema: merellisyys, luonto, kulttuuri

Sijainti: lähtöpiste: Öjantie 470, Bodö, Öja, Kokkola; 63.83558, 22.90290

Paikkakertomus: Öjan saaristopolun (21 km) ja Håkin lenkin (12 km) lähtöpisteet sijaitsevat Bodön uimarannan lähellä. Polkujen varrella on luonto- ja kulttuurikohteita: soita, metsiä ja kallioita; Vändorenin näkö- ja lintutorni sekä Igor Sandmanin maja ja kalas-tajamuseo. Reitillä on infotauluja ja levähdyspaikkoja.

- Öjantie, Rantatie (749, itään)

- Tjärü, Kokkola
 - Rantatie (749)

- Knivsund, Kokkola

⌘ **Knivsundin ulkoilupolku**

Teema: merellisyys, luonto, kulttuuri

Sijainti: lähtöpiste: Rantatie 729, 68550 Öja; 63.80702, 22.94291

Paikkakertomus: Kymmenisen kilometriä pitkän Knivsundin ulkoilupolun lähtöpiste on Öja-Marketin pihassa. Polun varrella on muun muassa vanha tiiliruukki ja Furu-Ukon kuoppa.

- Rantatie (749, itään)

- Tallbacka, Kokkola
 - Rantatie (749)

- Lahdenperä, Kokkola
 - Rantatie (749)

- Rantatien/Pohjoisväylän (749) ja Satamakadun/Koivuhaantien risteys, Kokkola

2.2 Kruunupyyn-Kirkonmäen erillislenkki

- Norrby, Kruunupyy
 - Valtatie 8 (pohjoiseen)

- Hopsala, Kruunupyy
 - Valtatie 8, Hästöntie

⌘ **Korpholmenin spitaalisairaala**

Teema: kulttuuri

Sijainti: Hästöntie 100, Kruunupyö ; 63.73084, 22.99614
Paikkakertomus: Suomessa on toiminut kaksi valtiollista spitaali-sairaala: yksi Nauvon Seilin saarella ja toinen Korholmenissa Kruunupyössä. Korholmen oli 1600-luvulla veden ympäröimä saari. Sairaala oli toiminnassa vuosina 1631–1841. Spitaalika-dottua 1700-luvun alusta alkaen sairaalaa käytettiin köyhäintalo-na ja mielisairaalana. Toiminnan lakattua alue tyhjennettiin koko-naan rakennuksia myöten. Paikka kuitenkin rakennettiin uudestaan kotiseutuyhdistyksen toimesta. Sairaalan kirkko on nykyisin suosittu retkikohde. Alueelta löytyy myös museo.

”Paikalla oli oma pappi, hospitaalipastori, täällä oli hospitaalin oma vouti, kokki, vartija, piikoja ja renkejä. Paikan toiminnasta vastasi neljä pitäjää, jotka vastasivat siitä, että täällä olisi toiminta-edellytyksiä, perusruokatarvikkeita, viljaa aitoissa ja kuivia polttopuita.

Pohjanmaan pitäjät saivat mahdollisuuden lähettää tänne onnetomia sosiaaliongelmaisiaan, esimerkiksi sokeita, liikuntakyvyttömiä, rutiköyhiä ja etenkin niin sanottuja hulluja, siis mielisairaita, mutta siihen aikaan puhuttiin vain hulluista sekä kirjallisesti että suullisesti. Pohjanmaan pitäjät maksoivat siitä, että ne saattoivat sijoittaa ne tänne, pääsivät niistä eroon sillä lailla. [...] Se oli kyllä hyvin surullinen paikka kaiken kaikkiaan, kellään ei ollut oikeastaan mitään toivoa päästä täältä pois, vain kuolema vapautti kärsimyksistä täällä.

Varsinkin talojen isännät joutuivat erittäin koviin [haastateltava viittaa isovihan aikaisiin tapahtumiin], kun heiltä yritettiin saada selville, missä oletettu hopea-äärre on kätkössä. Venäläiset olivat siinä uskossa, että joka talolla oli oma hopea-aarteensa ja se piti saada esiin, jotta se voitaisiin viedä pois. Ja silloin isäntää kidutettiin niin raa’asti, että yleensä kuoli siihen käsittelyyn, mutta jos nyt jäi eloon, mielenterveys oli kokonaan mennyttä. Ne joutuivat tänne hullujenhuoneeseen sellihin.

Saivat vielä jonkinlaisen hoidon, shokkihoitoa, ne piestiin tai ruoskittiin siis järjestelmällisesti, koska elettiin siinä uskossa, että tämä ongelma heillä oli se, että heihin oli pesiytynyt paha henki ja se piti jotenkin saada ajettua ulos. Heitä piestiin sitten järjestelmällisesti.

Silloin kun minä vielä olin nuori, sanotaan 1900-luvun keskivaiheille asti, täällä lähiympäristössä yleinen sanontatapa oli ”olkaa nyt hiljaa, teidän huudatte kuin korholmenin hullut”. Vaikka toiminta täällä oli päättynyt runsaat sata vuotta aikaisemmin niin ihmiset yhä vaan käyttivät tätä sanontatapaa.”

Kuva 1. Korpholmenin hautausmaa, kirkko ja museo.

- Hästöntie, Valtatie 8 (pohjoiseen), Brätöntie, Kannörintie, Jouxnabbantie

⌘ Cronoholmenin laivanveistämö

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Jouxnabbantie, Jouxholmen, Kruunupyö; 63.76731, 22.94895

Paikkakertomus: Veistämöllä rakennettiin suuria rahtialuksia lähinnä Ruotsin tarpeisiin (1673–1704). Paikalla on rakennettu yli 60 alusta ja enimmillään veistämöllä työskenteli yli 200 ihmistä. Toiminta loppui maan kohoamisen vaikeutettua vesillelaskua. Jouxholmen on museoitu ja alue on suosittu retkikohde.

Kuva 2. Cronoholmenin laivanveistämö.

- Jouxnabbantie, Kannörintie, Brätöntie, Valtatie 8 (pohjoiseen), Lentokentäntie (748), Kruunupyöntie

- Kruunupyön keskusta, Kruunupyö
- Kruunupyöntie, Torgarentie

⌘ Torgaren museoalue

Teema: kulttuuri, luonto

Sijainti: Torgarentie 22, 68500 Kruunupyy; 63.72254, 23.04657

Paikkakertomus: Torgaren pappila ympäristöineen muodostaa ainutlaatuisen museokokonaisuuden. Pappilan päärakennus on vuodelta 1796. Seurakunnan kirkkoherrat ovat asuneet paikalla 350 vuoden ajan. Alueella sijaitsee myös koulumuseo, maatalousmuseo, sotilasmuseo ja korsi, meijerimuseo ja suutarimuseo. Alueelta alkaa luontopolku.

Kuva 3. Torgaren museoalue.

- Torgarentie, Kruunupyyntie (pohjoiseen), Lentokentäntie (748, länteen), Valtatie 8 (pohjoiseen), Kruunupyyntie (koilliseen)

- Isokylä, Kokkola
- Kruunupyyntie
- Kirkonmäki, Kokkola

⌘ **Kaarlelan kirkko ja pappila**

Teema: kulttuuri

Sijainti: Kruunupyyntie 1, 67700 Kokkola; 63.82746, 23.12857

Paikkakertomus: Kaarlelan vanha pitäjänkirkko on Pohjanmaan keskiaikaisia kirkkoja. Kirkon tarkkaa rakentamisvuotta ei tiedetä, mutta sen vanhimmat osat ajoitetaan 1460-luvulle. Ristikirkon muodon se sai Kustaa III:n hyväksymien piirustusten mukaisesti 1700-luvun lopulla. Tuolloin työtä johti pitäjän tunnettu kirkkoherra Anders Chydenius. Kirkossa säilytetään maan vanhimpiin kuuluvaa vaivaisukkoa, joka on vuodelta 1784. Se on kiertänyt Suomen edustajana näyttelyissä Ruotsia, Yhdysvaltoja ja Japania myöten. Kirkon vieressä on Kaarlelan kirkkoherran pappilan pihapiiri, jonka päärakennus on vanhimpia säilyneitä pappilarakennuksia koko Suomessa. Rakennuksen ulkoasu on peräisin Chydeniuksen ajalta 1770-luvulta.

Kuva 4. Kaarlelan kirkko.

- Kruunupyyntie, Elisabetintie (koilliseen), Saarimäentie, Ventuksentie (luoteeseen), Eteläväylä (länteen), Vaasantie (pohjoiseen), Rautatienkatu, Kustaa Aadolfinkatu, Tehtaankatu (länteen), Vesitorninkatu, Torikatu (itään)

- Kokkolan keskusta, Kokkola

2.3 Pistäytyminen Ykspihlajassa ja Tankarissa

- Rantatien/Pohjoisväylän (749) ja Satamakadun/Koivuhaantien risteys, Kokkola
- Satamakatu
- Ykspihlaja, Kokkola

⌘ Vuoden 1918 sotaa Ykspihlajassa

Teema: kulttuuri

Sijainti: Satamakatu, Ykspihlaja, Kokkola; 63.83726, 23.05323

Paikkakertomus: Vuoden 1918 sodan jälkiselvittelyissä tapahtuneet teloitukset toimitettiin siten, ettei oman pitäjän miehiä ammuttu samassa pitäjässä, vaan heidät kuljetettiin muualle teloitettaviksi. Kokkolalaisia vietiin pääasiassa Nurmoon ja Pännäisiin. Kokkolassa ammutut olivat kotoisin lähinnä Ähtäristä ja Ylivieskasta.

”Mutta siinä sattui yksi semmonen tapaus, että yksi opettaja, se oli Jämsästä kotosin, sieltä tuli mies, jonka piti tehdä niistä selvää ja se lähti viemään niitä johonkin radan tyköön, en tiedä tarkkaa paikkaa. Ne olivat ammuttu, ne kolme niin, yksi lähti karkuun ja juoksi karkuun, ne kaksi ammuttiin, mutta ne eivät osuneet siihen, niin se pääsi karkuun. Sitte se Pihlajassa piilotteli, ko oli ojarumpu, se siellä piilotteli viikkokaupalla ja Ykspihlajasta yksi pikkupoika huomasi sen, niin se vei salaa ruo-

kaa sille niin kauan, niin se pysy hengissä. Ko se tilanne rauhottu, niin se tuli pois sieltä ja se meni Jämsään kotiansa ja jäi henkiin.”

Sodan jälkimainingeissa Ykspihlajan asukkaat saivat kutsuja jatkokuulusteluihin Ouluun. Monet eivät vastanneet kutsuun, vaan pakenivat Ruotsiin. Matkoja lahden toiselle puolelle tehtiin veneillä. Näillä retkillä tapahtui onnettomuuksia, joissa ihmisiä menehtyi. Haastateltava osaa nimetä henkilöitä ja tapauksia.

☞ **Ykspihlajan salakuljettajia**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Satamakatu, Ykspihlaja, Kokkola; 63.83726, 23.05323

Paikkakertomus 1: Salakujetus oli vuosisadan alussa melko yleistä Kokkolan seudulla: *”Sitte oli N. N. -niminen mies. Se oli salakuljettajana se N. N. Sen kaveri oli N. N. Se oli entinen poliisi. Sitte se lopetti poliisin viran, niin ne rupes sen kans kulettaan, välttämättä ne ei kulettanu pirtua, vaan ne kuljetti lihaa ja tämmöstä Ruotsin ja Suomen välillä. Sillonko ne ensimmäisen kerran meni, oli lihaa täys kuorma, täkki oli päästä päähän, että se oli umpeen tákätty se niitten vene. Se oli 20-lukua. Kyllähän sillon kieltolaki oli voimassa, mutta ne kuljetti kumminki muutaki ko pirtua. Luultavasti se oli niin päin, että ne toi Ruotsista sianlihaa. Mutta tuli kova myrksy, ko ne oli kerran tulossa, se oli täynnä sianlihaa niitten kuorma. Kova myrsky ja moottori sammu ja se joutu tuuliajolle se vene. Ne kerto vielä, että siinä oli pieni jolla pelastusvene tákillä, sijottu tákín päälle. Ko tuuli vei, ko kova myrksy, niin tuuli vei sen mennessään ja siihen jäi se luukku, niin se N. N. joutu seisoon siinä luukulla, ettei se uppoo se vene. Ne ajalehti siinä, ko moottori ei käyny, menikö niillä päivä, ko ne ajalehti Vaasan saaristoon. Se ei uponnu se vene, mutta lihat meni pilalle kaikki.”*

Paikkakertomus 2: *”[N. N.], se oli yks niitä pirtuajan nokkamiehiä. Niitä elää, että ei niistä oikein viihtä kirjetella...”*

- Satamakatu, Metsäkatu

- Ykspihlajan teollisuusalue, Kokkola
 - Metsäkatu, Kemirantie, Outokummuntie, Sannanrannantie
- Sannanranta, Kokkola

* Nuorisokeskus Villa Elba

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Sannanrannantie 60, 67100 Kokkola; 63.86698, 23.10196

www.villaelba.fi

- Sannanrannantie, Harrinniementie

- Harrinniemi, Kokkola

☞ **Harrinniemen kummitustarinat**

Teema: kulttuuri, tarinat

Sijainti: Harrinniementie, Kokkola; 63.88245, 23.07303
Paikkakertomus: Erään legendan mukaan Kokkolan kaupungissa oli ulkomainen seurue 1800-luvun lopulla, kolme miestä ja yksi nainen. He olivat olleet soutelemassa Harrinniemen kohdalla, jolloin nainen oli mystisesti kadonnut. Tämä kyseinen nainen on sittemmin esiintynyt muutamissa kummitustarinoissa liittyen vahvasti paikalliseen huvilakulttuuriin.

- Harrinniementie, Sannanrannantie, Meritie

- Vanhansatamanlahden meripuisto

- * Kokkola-Camping

- Teema: Matkailuyritys

- Sijainti: Meritie 10, 67200 Kokkola; 63.85396, 23.11090

- www.kokkola-camping.fi/index.php

- ⌘ **Tankar**

- Teema: merellisyys, kulttuuri, luonto

- Sijainti: Risteilyjä Matkustajasatamasta, Meritie, Vanhansatamanlahti, Kokkola; Matkustajasatama: 63.85815, 23.11575; Tankar (saari); 63.94963, 22.84638

- Paikkakertomus: Saari sijaitsee Kokkolan edustalla ja parhaiten se tunnetaan punavalkoraidallisesta majakasta, joka on rakennettu 1889. Saari on saanut maankohoamisesta johtuen vuosisatojen saatossa lisää pinta-alaa. Vielä 1500-luvulla merestä noussut kalliosaari tunnettiin nimellä Klippan. Otaksutaan, että nykyinen nimi viittaa varhaiseen tankomaiseen merimerkkiin (Tankokari), joka on myöhemmin muuntunut muotoon Tankar. Saarella on hylkeenpyyntimuseo sekä vanha kalastajakirkko, joka rakennettiin 1754. Kirkon puuosista, seinistä ja penkeistä, löytyy vanhoja puumerkkejä sekä muita kaiverruksia. Tankarin risteilylle on mahdollista päästä kesäisin m/s Jenny -laivalla Vanhansatamanlahden meripuistossa sijaitsevasta matkustajasatamasta.

- Meritie, Vanhansatamanlahdentie, Pohjoisväylä (749)

- Pohjoisväylän (749) ja Vanhansatamanlahdentien/Kustaa Aadolfinkadun risteys

2.4 Pistäytyminen Halkokarilla ja Morsiussaarenlahden laivanrakennuspaikoilla

- Pohjoisväylän (749) ja Vanhansatamanlahdentien/Kustaa Aadolfinkadun risteys
 - Pohjoisväylä (749, itään), Vanha Veistämöntie

- Halkokari, Kokkola
 - Vanha Veistämöntie

⌘ **Halkokarin kahakka**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Vanha Veistämöntieltä vasemmalle kohdassa Vanha Veistämöntie 28, Halkokari, Kokkola; 63.86017, 23.11805

Paikkakertomus: Krimin sotaan liittyen englantilaisten laivasto-osasto yritti maihinnousua Kokkolan Halkokarilla vuonna 1854. Hyökkäys kuitenkin torjuttiin ennakkoluulottomasti. Paikalla on asiasta kertova opastaulu ja muistomerkki. Höyryfregatit Vulture ja Odin laskivat vesille maihinnousuveneet ja yrittivät nousta rannalle Halkokarilla. Anders Donnerin aloitteeseen nojaten hyökkääjä päätettiin torjua asevoimin. Satakunta vapaaehtoista asemiestä ilmoittautui puolustamaan kotikaupunkia. Odinin laivalääkäri Edvard Cree kirjoittaa päiväkirjassaan seuraavasti: *"Hölmöyttämme emme aavistaneet, että paikalla oli varauduttu torjumaan hyökkäyksemme. Saimme vasta myöhemmin kuulla, että paikalle oli tuotu kaksi venäläistä jalkaväkirykmenttiä sekä tykistöä. Huonoonniset matruusimme polttivat paha aavistamatta piippujaan kiväärit ja laivatykit lataamattomina, kun puinen rintavarustus makasiinien välistä yhtäkkiä kaadettiin ja venäläinen komppania avasi tulen. Kaksi vain 200 metrin päässä sijainnutta kenttätykkiä yhtyi tulitukseen. Saadakseen aseensa ladatuiksi veneemme perääntyivät ja vastasivat kohta tuleen. Vulturen tykkivene, jossa oli 20 miestä ammuttiin toimintakyvyttömäksi. Luutnantti Carrington parka, hyvä ystäväni, kuoli ensimmäisessä yhteislaulukuksessa, samoin perämies ja kolme merimiestä."* (Oolannin ... 2011.)

⌘ **Tervan tuoksua Halkokarin rannassa**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Sijainti: Vanha Veistämöntieltä vasemmalle kohdassa Vanha Veistämöntie 28, Halkokari, Kokkola; 63.85970, 23.11748

Paikkakertomus: Halkokari oli tunnettu laivanrakennuspaikka 1700-luvun puolivälissä, mutta sen merkitys hiipui tultaessa 1800-luvulle. Se on kuitenkin ollut pitkäaikainen merkittävä tervasatama. Jari Ojalan (1996) mukaan Kokkola oli 1700-luvulla Suomen merkittävin tervanviejä. Kovettuneita pikikerroksia ja jopa tervan tuoksua on yhä, varsinkin kuumina kesäpäivinä aistittavissa Halkokarin hiekkarannan tuntumassa.

- Vanha Veistämöntie (pohjoiseen), Trullevintie, Vanha varvi

- Morsiussaarenlahden laivanrakennuspaikat, Kokkola

⌘ **Vanha Varvi, Linkokari ja Soldatskär**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Vanha Varvi (paikka), Vanha Varvi (tie), Kokkola, 63.87133, 23.13443; Linkokari, Vanha Varvi, Kokkola, 63.87195, 23.13244; Soldatskär, Vanha Veistämöntie 92, Kokkola, 63.87112, 23.12758

Paikkakertomus: Laivanrakennus on alkanut jo 1700-luvulla Kokkolan Kaustarinlahdella. Paikat sijaitsevat huvila-alueella, osittain

yksityispihoilla. Jäljellä on yhä nähtävissä laivapetejä kivilatomuksina. Linkokarin latomuksen päässä on rautainen lenkki, johon on kirjattu varvin perustajan nimikirjaimet JK (kauppias Johan (Jean) Kyntzell).

⌘ **Sepän tupa**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Vanha Varvi, Kokkola; 63.87183, 23.13398

Paikkakertomus: Seppä on asunut 1800-luvun alkupuolella valmistuneessa rakennuksessa Anders Donnerin laivanrakennustelakan aikoihin. Ovessa on yhä nimikirjaimet A. D. Maastossa on erotettavissa syväne, jota pitkin laivat on uitettu aikanaan veteen.

- Vanha Varvi, Trulleventie, Vasikkasaarentie, Vanha Veistämöntie, Pohjoisväylä (749, länteen)

- Pohjoisväylän (749) ja Tehtaankadun risteys, Kokkola

2.5 Läpi Kanta-Kokkolan (Katariinan kalmisto, Neristan)

- Pohjoisväylän (749) ja Tehtaankadun risteys, Kokkola
- Tehtaankatu, Torikatu

- Kokkolan keskusta, Kokkola

⌘ **Katariinan kalmisto**

Teema: kulttuuri

Sijainti: Torikatu 43, Kokkola; 63.83753, 23.12171

Paikkakertomus: Alun perin kyseisellä paikalla on ollut ruttohautausmaa (1710). Kalmiston kulmalla olevan muuntajan perustuksia kaivettaessa löytyi joukkohauta, jossa olleet pääkallot ja luut saattoivat olla tuolta ajalta. Anders Chydenius oli vaikuttamassa siihen, että alueelle rakennettiin hautakammioita. Porvarit rakensivat niitä itselleen tai suvulleen. Kalmisto tyhjennettiin 1900-luvun alussa, vaikka hautojen piti olla ikuisia. Virallisen tiedon mukaan Chydenius on haudattu Katariinan kalmistoon, mutta toisenlaisiakin tarinoita on liikkeellä: *”Chydenius haudattiin virallisesti Katariinan kalmistoon, mutta tarinan mukaan ruumis siirrettiin salaa ja haudattiin Kaarlelan kirkon lattian alle isänsä viereen. Kun kirkkoa restauroitiin 1950-luvulla, sieltä löytyi pari luurankoa, kai ne olivat ylimääräisiä. Sinnehän on haudattu aikaisemmin ihan laillisestikin, mutta niitä ei ollut löytynyt kirkonkirjoista. Tätä päällimmäistä luurankoa tutkittiin, ne olivat vähän eri tasossa, tai kalloa lähinnä tutkittiin. Sitä verrattiin maalaukseen ja epäiltiin, että se voisi olla Chydeniuksen. Kallo oli kateissakin ja sitten se löytyi*

samasta paikasta kuin se alun perin löydettiin, se oli palautettu kirkon lattian alle.”

⌘ **Neristan**

Teema: kulttuuri

Sijainti: Torikatu 36–22 ja siitä kortteleita pohjoiseen ja etelään, Kokkola; Torikatu 36, 63.83829, 23.12595; Torikatu 22, 63.83864, 23.13242

Paikkakertomus: Kokkolan liikekeskustan tuntumassa on yksi maamme laajimpia historiallisia puukaupunkikonaisuuksia. Asemakaava on 1650-luvulta. Se kattaa 12 korttelia, joissa on satoja puutaloja ja piharakennuksia. Näistä vanhimmat ovat 1600-luvulta. Omatoimimatkailijalle on torin laidalla sijaitsevassa kaupungin matkailuinfossa tarjolla Neristaniin sijoittuvaa Wanhan Kallen kävelykierrosta koskeva esite.

- Torikatu (itään), Itäinen Kirkkokatu (etelään), Pitkäsillankatu (länteen)

⌘ **Forsnabban kummitus**

Teema: kulttuuri, tarinat

Sijainti: Museokorttelin Vohvelikahvila ja Taideleipomo, Pitkäsillankatu 26, 67100 KOKKOLA; 63.83736, 23.12865

Paikkakertomus: Forsnabban entinen leipomo sijaitsi nykyisen vohvelikahvilan paikalla. Leipomon ajoilta kerrotaan kummitustarinaa: *”Forsnabban Martta, joka oli Hännisen tyttö, mutta meni Forsnabban leipurin kanssa naimisiin, niin se kerto sitä Kokkola-seurassa. Voi taas olla, että onko ollu väsyny tai mitä muuta, että hän oli siellä pukeutumassa ja laitto leipurin valkosia vaatteita päälle ja siihen samaan huoneeseen tuli hattupäinen mies, joka laitto kans valkosen takin päälle ja se ei puhunu mitään ja istu siinä penkillä jonku aikaa.”*

- Pitkäsillankatu (länteen), Läntinen Kirkkokatu (pohjoiseen), Torikatu (itään), Kauppatori

* Kokkolan Matkailu Oy

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Kauppatori, 67100 Kokkola; 63.83958, 23.13342

<https://www.kokkola.fi/matkailu>

- Torikatu (itään), Hakalahdenkatu (kaakkoon), Valtatie 13 (Jyväskylän suuntaan)

• Valtatie 13:n ja Kaustarintien risteys, Kokkola

2.6 Kaustarin kautta Kälviän Ruotsaloon ja Peitsoon

- Valtatie 13:n ja Kaustarintien risteys, Kokkola

- * Brinkin Wanha Pappila

- Teema: matkailuyritys

- Sijainti: Opettajankuja 4, 67600 Kokkola; 63.81934, 23.16605

- <http://pp.kpnet.fi/brinkinpappila/>

- * Lomakylä Seljes Camping

- Teema: matkailuyritys

- Sijainti: Seljesharju 204, 68410 Alaveteli, Kruunupyy; 63.69755, 23.52618

- <http://www.seljes.fi/>

- Kaustarintie

- Kaustari, Kokkola

- Kaustarintie, Vanha Ouluntie

- Mäsala, Kokkola

- Vanha Ouluntie

- Köykärinmäki, Kokkola

- Vanha Ouluntie

- Kallot, Kokkola

- Vanha Ouluntie

- Honkabacken, Kokkola

- Vanha Ouluntie, Vessintie, Valtatie 8

- Vitsari, Kokkola

- ⌘ **Vitsarin kummitukset**

- Teema: kulttuuri, tarinat

- Sijainti: Vitsari, Kokkola; 63.85153, 23.21401

- Paikkakertomus: *"Vitsarissa oli 1960-luvulla yks semmonen riihi ja siellä riihessä oli kummitus, joka tuli syysiltana ja meni siitä seinän läpi, ja se meni useampana iltana peräkkäin. Rupes huhu leviämään, niin koko Vitsarin suora oli autoja ihan täynnä pysäköitynä ja kaikki kahteli sitä kummitusta. Ja se kummitus tuli, se juoksi ja meni seinän läpi ja häipy. Siinä oli Huhtan Hillevi, sen tyttö ja joku muu, pani lakanan päälle ja juoksi riihen seinää kohti ja ennenkö ne tuli seinän viereen niin ne päästi vaan irti lakanan, pujotti sen maahan ja niillä oli itellä tummat vaatteet, niin sehän häipy siihen ja sitte vetivät sen lakanan maata pitkin ja meni riihen taakse ja juoksi karkuun. Ja siellä oli vaikka kuinka paljo ihmisiä ja lehessäki oli haastatteluja ja yks taksiki kerto, mitenkä hän on nähny ja vakuutti että hän on oikein todella nähny."*

- Valtatie 8 (koilliseen)

⌘ **Kaukon sillan taistelu ja Suomen sodan aselepo**

Teema: kulttuuri

Sijainti: Kaukon silta (nyk. Vitsarin silta), valtatie 8, Kokkola; 63.85571, 23.22153 & Lohtajan pappila, Alaviirteentie 105, 68230 Lohtaja; 64.03109, 23.51608

Paikkakertomus: Perhojoella Kaukon sillan tuntumassa käytiin asema- ja tykistösoota kurjassa syksyisessä säässä vuonna 1808. Lähialueen asukkaat pakenivat Kotkamaalle. Lopulta vihollisuudet lopetettiin ja aselepo solmittiin Lohtajan pappilassa 29.9.1808. Kaukon sillan taistelun muistoksi on pystytetty kivi. Samoin aselepon kirjoittamisesta kertova muistolaatta löytyy pappilan seinältä.

Kuva 5. Kaukon sillan taistelun muistomerkki ja aselepon muistolaatta Lohtajan pappilan seinällä.

- Valtatie 8 (koilliseen)

• Korpilahti, Kokkola

- Valtatie 8, Friisintie, Päiväniementie, Päiväniemenpolku

⌘ **Roslin-pirtulaivan haaksirikko Päiväniemellä**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Päiväniemenpolku, Kokkola; 63.90872, 23.21219

Paikkakertomus: Saksassa valmistettu nopeakulkuinen, teräsrunkoinen Roslin-laiva, joka oli varustettuna peräti kolmella moottorilla, oli tulossa Viron suunnasta ja oli matkalla kohti pohjoista syksyllä (1930–1932). Alus ajoi Poroluodonkarin edustalla oleviin kuolemankiviin, jotka aiheuttivat vuodon. Pumput pitivät aluksen pinnalla, joten se yritettiin siirtää myrskyltä suojaisempaan paikkaan Päiväniemen rantaan. Vain vähän matkaa rannasta laiva ajoi uudestaan kiville. Laivassa oli noin 30 000 litraa laitonta pirtua. Alusta tyhjennettiin lähiseutujen heinälatoihin ja muihin soveliaisiin piiloihin. Virolainen miehistö ja kapteeni lähtivät vähin äänin kohti etelää maitse ja rautateitse. Kerrotaan, että Kokkolan poliisi-

siaseman käytävätkin olivat täynnä Roslinista takavarikoituja pirtukanistereita.

- Päiväniemenpolku, Päiväniementie, Friisintie, Valtatie 8

- Vitikka, Kokkola

- Valtatie 8 (koilliseen), Ruotsalontie (pohjoiseen)

⌘ **Kasakkajärvi**

Teema: kulttuuri

Sijainti: Ruotsalontie 750, Ruotsalo, Kälviä, Kokkola, Kasakkajärvi tien länsipuolella ja Hangasjärvi tien itäpuolella; 63.87667, 23.28919

Paikkakertomus: Kasakkajärvi sijaitsee Ruotsalontien varrella Ruotsalon kylältä etelään päin. Tarinan mukaan ruotsalolaiset miehet tappoivat järvellä kasakoita. Kertomuksen perusteella ei tunneta tarkkaa ajankohtaa. Luultavasti tarina liittyy isovihan aikaisiin venäläisvainoihin.

Kuva 6. Kasakkajärvi.

- Ruotsalontie (pohjoiseen)

- Jatkojoki, Kälviä, Kokkola

- Ruotsalontie

- Ruotsalo, Kälviä, Kokkola

- Ruotsalontie, Pirskerintie, Pirskeri

⌘ **Paskalaaka**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Paskalaaka (saari, tarvitaan vesikulkuneuvo), Kälviä; 63.95261, 23.25756

Paikkakertomus: Pirskeristä luoteeseen sijaitseva saari, jossa on pidetty kalastajajuhlia ja jonne ihmiset ovat kokoontuneet esimerkiksi viettämään juhannusta: *"Saarella on karu nimi ko Paskalaaka. Se on aika pieni saari, mutta se ei oo varsin niin kaukana me-*

rellä. Siellä munki aikana juhannuksena juhulittiin, ja ko oli moottoriveneitä kalastajilla, ne kuskas juhulaväkiä. Siellä oli sadoittain ihmisiä ja hyvä tuuri; ei kukaan hukkunu täällä, vaikka muistan sen, kuinka ne, jotka sinne halus mennä, ne oli rannassa, ko ne täytti avoveneitä, kalastajaveneitä. Ei mitään järkiä siinä, aina vain meni, ei ne mahtunu istumaan siinä veneessä, ko pikkasen matkaa, ko näky ei mitään muuta ko seisovia ihmisiä. Jos joku tuuli, niin se ois kaatunu.”

- Pirskeri, Pirskerintie, Ruotsalontie (koilliseen)

⌘ Hirsipuunpelto ja Murhapaalu

Teema: kulttuuri

Sijainti: Ruotsalon kylän koillispuolella, Rytikarin kohdalla Ruotsalontieltä itään poikkeava retkeilypolku, Ruotsalo, Kälviä, Kokkola; 63.90972, 23.37077

Paikkakertomus: Hirsipuunpelto on vanha mestaus- ja kurinpito-paikka, jonka lähellä sijaitsee Murhapaalu. Hirsipuunpeltoon liittyy tarina 1700-luvulla tapahtuneesta tapauksesta, jossa nainen tuomittiin mestattavaksi oman lapsensa murhasta: *”Tää tapaus, että hän oli tappanu oman lapsensa tää nainen ja siitä hänet oli tuomittu. Ja hän oli siinä sitte saanu vähä voileipää tienvarressa syödäkseen, ko piti odottaa ja se oli vähä jääny kesken ja se oli pistäny sen ikkunapöyälle, ’otanpa tuosta palatessani sen voileivän’, oli sanonu [...] Mestauspaikalla tää pyöveli, ko oli tullu juhulallisesti komeilla valtion kärryillä, ja kuski oli erikseen ja oikein virkamiehen näkönen oli ollu ja siellä mestauspaikalla hän oli nähny ens kerran tämän mestattavan, sillä oli pitkä tukka seljälle, niin se oli heti komentanu, että se tukka pitää leikata pois, katos ko se oli tuommonen kaulan katkaseminen, oletti, että jos se vähä häirihtee sitä toimitusta, ettei se onnistu.”*

Murhapaalu liittyy tapaukseen, jossa lohtajalainen markkinamatkalla ollut mies vuonna 1899 tappoi matkaseuralaisensa: *”Ihan Vanhan Rantatien vieressä seisoo kapea, korkeahko graniittipaasi – Murhapaalu. Lohtajalainen Iisakki Lento Marinkaisista murhattiin Ouluntien varteen 1899. Lennon isäntä oli Kokkolasta tullessaan ottanut kyytiin jätkän, joka ryösti ja tappoi isännän. Vainajan omaiset pystyttivät myöhemmin murhapaikalle muistokiven jossa on kaiverus: ”J. Lento 1899”.*

Kuva 7. Murhapaalu.

- Ruotsalontie (koilliseen)

- Peitso, Kälviä, Kokkola
- Ruotsalontie
- Ruotsalontien ja valtatie 8:n risteys Peitsossa, Kokkola

2.7 Kälviän erillislenkki

- Ruotsalontien ja valtatie 8:n risteys Vitikassa, Kokkola
- Valtatie 8 (koilliseen), Peltokorventie

* Toivosen Eläinpuisto ja Talonpojanmuseo

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Eläinpuistontie 2, 68300 Kälviä, Kokkola; 63.85703, 23.31489

<http://www.elainpuisto.fi/index.htm>

- Peltokorventie

- Peltokorpi, Kälviä, Kokkola

⌘ **Susikroopi**

Teema: kulttuuri

Sijainti: Lähellä Peltokorven koulua, Peltokorventie 371, 68300 Kälviä; 63.84380, 23.36831 (koulu), 63.84458, 23.36986 (kroopi)

Paikkakertomus: Kälviän Peltokorvessa on nähtävillä 1700-luvun sudenpyyntikuoppa. Pyyntikuopat olivat tuolloin lakisääteisiä ja niitä löytyi joka kylästä. Kälviän kuopassa olevat reunuskivet ovat mahdollistaneet kuopan säilymisen näihin päiviin saakka. Kerrotaan, että koira asetettiin syöttötilalle houkuttimeksi. Se alkoi

haukkua suden pudottua kuoppaan, jolloin läheisessä riihessä vahtia pitäneet tiesivät tulla paikalle.

- Peltokorventie (itään)

- Suonperä, Kälviä, Kokkola
- Peltokorventie
- Potankangas, Kälviä, Kokkola
- Kälviäntie (757, itään)
- Kälviän kirkonkylä, Kokkola

* Kuusiston maatilamajoitus

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Puukankaantie 435, 68300 Kälviä, Kokkola; 63.89532, 23.51381

<http://www.kuusistontila.fi/>

- Kälviäntie (757, kaakkoon)

- Kykyri, Kälviä, Kokkola
- Kälviäntie (757)
- Kleemola, Kälviä, Kokkola
- Kälviäntie (757)
- Tikkanen, Kälviä, Kokkola
- Kälviäntie (757), Kallenniementie

⌘ **Tervahauta**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Kallenniementie 10, 68300 Kokkola, Tikkanen, Kälviä, Kokkola; 63.82878, 23.51864

Paikkakertomus: Kälviän Tikkasessa sijaitsee hyvin säilynyt tervahauta. Tieltä on kyltti tervahaudalle. Tervaa on luultavasti käytetty jo 1300-luvulta alkaen purjealusten tiivistämiseen ja kyllästämiseen. Pohjanmaalla tuotettiin 1600-luvulta alkaen valtaosa maan tervasta. Myöhemmin 1800-luvulla kolmasosa maan tervasta tuotettiin Kokkolan tervaporvareiden toimesta Keski-Pohjanmaan alueella.

- Kallenniementie, Kälviäntie (757, kaakkoon)

- Hilli, Kälviä, Kokkola
- Kälviäntie (757), Vanha Ullavantie, Pietinkoskentie, Passojantie
- Passoja, Kälviä, Kokkola
- Passojantie (koilliseen), Riipantie

- Riippa, Kälviä, Kokkola
 - Riipantie (pohjoiseen), valtatie 28:n ylitys, Vuolteentie

⌘ Venäläisten hauta

Teema: kulttuuri

Sijainti: Pikkutie koilliseen kohdasta Vuolteentie 313, Kälviä, Kokkola, pikkutien itäpuolella; 63.89345, 23.60835

Paikkakertomus: Metsän keskellä Vuolteentien varresta löytyy mielenkiintoinen ja erikoinen muistomerkki. Punaisen puuaidan ympäröimä betoninen paasi on tänne haudattujen sotavankien hautamuistomerkki. Syyskesästä 1941 tammikuulle 1942 Vuolteella oli haavoittuneiden venäläisten sotilaiden vankileiri. Kokkolassa oli sotavankisairaala josta toipilaat tuotiin Vuolteelle. Leirillä olleet sotavangit kaivoivat nykyisen Marinkaisnevan kuivatusojaa. Olot vankileirillä eivät olleet parhaat mahdolliset: vangit asuivat pahviteltoissa ja ruoka oli riittämätöntä. Monet haavoittuneista vangeista menehtyivät; kaikkiaan 35 vankia haudattiin metsään.

- Vuolteentie (luoteeseen)

- Vuolle, Kälviä, Kokkola

⌘ Vuolteen kirkkopolku

Teema: kulttuuri

Sijainti: lähtöpaikka Vuolteen kylä, Vuolteentie, Kälviä, Kokkola, 63.89653, 23.57879; päätepiste Lohtajan kirkko, Lohtajan Kirkkotie 2, 68230 Lohtaja, Kokkola, 64.02166, 23.50078

Paikkakertomus: Kirkkopolku Kälviän Vuolteen kylältä Lohtajan kirkolle. Tarinan mukaan valtiopäivämies ja Lohtajan kirkon suntio Juho Vuolle oikaisi polkua pitkin joka sunnuntai Lohtajan kirkolle. Polkua ei ole paikannettu.

- Vuolteentie (luoteeseen), Koskenkyläntie

- Koskenkylä, Lohtaja, Kokkola
 - Koskenkyläntie
- Koskenkyläntien/Vanhan Ouluntie ja Valtatie 8:n risteys Sysimetsässä, Kokkola

2.8 Marinkainen, Karhi ja Lohtaja

- Ruotsalontien ja valtatie 8:n risteys Peitsossa, Kokkola
 - Valtatie 8 (koilliseen)
- Vanhan Ouluntie/Koskenkyläntien ja valtatie 8:n risteys Sysimetsässä, Kokkola
 - Valtatie 8, Vanha Rantatie
- Marinkainen, Lohtaja, Kokkola
 - Vanha Rantatie, Karhintie

⌘ **Kasakkakivi**

Teema: kulttuuri

Sijainti: Vanha Rantatie 435–437, 68210 Marinkainen, Karhi, Lohtaja, Kokkola; 63.96994, 23.42502

Paikkakertomus: Kertomus perustuu esikuntakapteeni Olof Meleniuksen muistiinpanoihin. Kasakkakiven takaa kerrotaan perimätiedon mukaan Erkki Erkinpoika Anttilan ampuneen Karhin taloja ryöstelleen kasakan kesällä 1808. Tarinan mukaan neljä kasakkaa tuli Anttilan taloon Karhin kylään ryöstöretkelle ja talon isäntä ampui yhden ryöstäjästä kasakkakiven takaa hyljepyssyllä. Asian tiimoilta tunnetaan paikallisia, kasakkakiveen liittyviä kummituskertomuksia.

Kuva 8. Kasakkakivi.

⌘ **Karhin kirkkopolku**

Teema: kulttuuri

Sijainti: Polkua ei ole paikannettu, mutta Kirkkokallioille pääsee Karhintie 736:n kohdalta etelään suuntautuvaa pikkutietä pitkin. Kirkkokalliot: 63.96909, 23.43440; Lohtajan kirkko, Lohtajan Kirkkotie 2, 68230 Lohtaja, Kokkola, 64.02166, 23.50078

Paikkakertomus: Kirkkopolku kulkee Karhin kylältä Lohtajan kirkolle, Kirkkokallioiden ja Järvenpään talojen kautta. Muutamien kilometrin pituisen polun nimeen on liitetty useita teorioita, joista yhden mukaan polku olisi saanut nimensä siitä, että ihmiset ovat kävelleet polkua pitkin kirkolle. Polku saattaa liittyä vanhaan karttaan merkittyyn Kirkkokallioon. Tämän kartan todenperäisyys on jäänyt arvoitukseksi, ja täten myös polun nimen alkuperä. Kirkkokalliot ovat toimineet viime kesinä myös luontohartauspaikkana.

Kuva 9. Kirkkokalliot.

- Karhintie (pohjoiseen)

- Karhi, Lohtaja, Kokkola
- Karhintie

- Lohtajan kirkonkylä, Lohtaja, Kokkola

⌘ **Lohtajan mestauspaikka, piiskauspaikka ja hautausmaakävely**

Teema: kulttuuri

Sijainti: Lohtajan hautausmaa: Karhintie 143, Lohtaja, Kokkola, 64.01437, 23.48667; mestauspaikka, 64.01437, 23.49167; Lohtajan kirkko: Lohtajan Kirkkotie 2, 68230 Lohtaja, Kokkola, 64.02166, 23.50078

Paikkakertomus: Lähellä hautausmaata on perimätiedon mukaan mestauskivi. Kerrotaan, että kiven päällä on mestattu kuolemaantuomittuja. Viimeksi paikkaa lienee käytetty vuonna 1796, kun piialta katkaistiin kaula lapsenmurhan takia. Lohtajan kirkon edessä on piiskauspaikka, jossa rikollisia rangaistiin pieksemällä. Lohtajan kirkolta on saatavissa postilaatikosta opasteksti hautausmaakävelyä varten.

Kuva 10. Lohtajan mestauspaikka.

- Alaviirteentie, Ohtakarintie

- Ohtakari, Lohtaja, Kokkola

⌘ **Ohtakarin hiekkarannat, kalastajayhteisö ja Kalastaja-oopperan tarinakävely**

Teema: merellisyys, kulttuuri, luonto

Sijainti: Ohtakari, Lohtaja, Kokkola; 64.08956, 23.40587

Paikkakertomus: Ohtakari on vanha kalastajayhteisö. Saareen pääsee nykyisin pengertietä pitkin maitse. Saarella on kalastajamuseo, jatulintarha sekä leirikeskus. Siellä on toiminut myös luotiasema yli sadan vuoden ajan. Lohtajan kirkkomusiikkijuhliin liittyen Ohtakarilla on toisinaan järjestetty ohjattuja tarinakävelyitä. Käsikirjoittajana on ollut Mikko Himanka.

⌘ **Käräjäloue**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Käräjäloue (saari, tarvitaan vesikulkuneuvo), Lohtaja, Kokkola; 64.08217, 23.51921

Paikkakertomus: Käräjälouedolle on haaksirikkoutunut laiva 1740-luvulla. Ei ole varmaa tietoa, miksi veronkantoalus haaksirikkoutui kyseiselle paikalle. Laivaan oli lastattu yli 3 000 taalaria sen aikaista rahaa. Paikalla on sukkellettu valtion merimuseon toimesta 1980-luvulla. Käräjälouedosta löytyvät myös niin kutsutut kärjäkivet, kärjäkangas ja rahakallio.

- Ohtakarintie, Alaviirteentie (koilliseen)

- Alaviirteentien ja valtatie 8:n risteys, Lohtaja, Kokkola

2.9 Himanka

- Alaviirteentien ja valtatie 8:n risteys, Lohtaja, Kokkola
- Valtatie 8 (koilliseen)

- Himangan keskusta, Kalajoki

* Sautinkarin matkailukeskus

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Sautinkarintie 40, 68100 Himanka, Kalajoki; 64.06889, 23.63147

<http://www.sautinkari.net/>

* Uunilan maatila

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Pohjoinen satamatie 55, 68100 Himanka, Kalajoki; 64.06924, 23.65085

<http://www.kotinet.com/uunilanmaatila/index.html>

- Valtatie 8 (pohjoiseen), Kannustie, Kinarentie

⌘ Tytön ja kasakan tapot Kinaren taloissa

Teema: kulttuuri

Sijainti: Kinarentie 43, Hillilä, Himanka, Kalajoki; 64.03602, 23.71980

Paikkakertomus: Suomen sodan aikana, syksyllä 1808 kasakka tappoi nuoren tytön Kinaren talojen läheisyydessä sijaitsevan ison kiven luona. Tytön sukulaismies kosti tapon keväällä 1809: kasakat tulivat jokivartta Himangan suunnasta Kinareelle. Kun yksi kasakka tuli kahden vierekkäin sijainneen aitan välistä talon pihalle, talon isäntä kalautti venäläisen karahkalla kuoliaaksi. Kasakka haudattiin aluksi talon kivijalan juureen. Myöhemmin, kun vanha suntio innostui kaivamaan luurangon esille, kasakan jäänteet löysivät lopullisen lepopaikkansa talon vieressä kulkevan Kinarenhenojan törmästä. Kasakan tappopaikka ja hauta sijaitsevat yksityisellä pihamaalla. Tarinassa esiintyvistä aitoista toinen on siirretty naapurin pihalle ja toinen Kokkolan Halkokarille saakka, Halkokarin ABC:n läheisyyteen.

Kuva 11. Tytön ja kasakan tapot Kinaren taloissa.

Vasemmalla tytöntappokivi ja oikealla valokuva talon omistajan ilmakuvasta, jossa tarinassa mainitut kaksi aittaa ovat vielä paikoillaan taulun oikean yläkulman osoittamassa paikassa.

- Kinarentie, Kannustie (kaakkoon)

- Hillilä, Himanka, Kalajoki
 - Kannustie, Puusaarentie, Jänisjärventie, Järventaus
- Puusaari, Himanka, Kalajoki

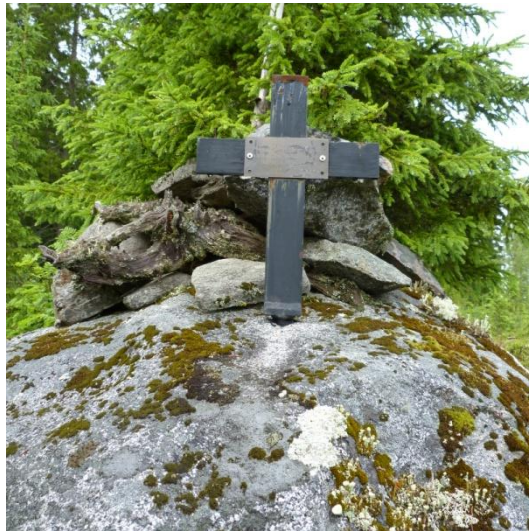
⌘ Eksynyt evakkopoika

Teema: kulttuuri

Sijainti: Jänisnevankangas, Puusaari, Himanka, Kalajoki. Puusaaren Kannustien suunnasta saavuttaessa käännytään vasemmalle

Jänisjärventielle. Risteyksessä on mustalla pohjalla oleva kyltti, jossa on joskus lukenut Jänisjärvi (teksti kulunut melkein pois, vain ä:n pisteet näkyvät). Jänisjärventietä ajetaan n. 2,5 km, jonka jälkeen tulee Y-risteys, josta käännetään oikealle Järventausnimiselle tielle (ei kylttiä). Tätä tietä ajetaan 1 km ja käännetään taas oikealle, murskeen kuljetusta varten rakennetulle pikkutielle. Pikkutietä kuljetaan n. 500 m, jolloin saavutaan ”Evakkopojan kuolinpaikka” -kyltille, joka osoittaa suunnan 200 metrin päässä sijaitsevalle muistomerkillä (ei polkua). Koordinaatit: 64.02879, 23.83025

Paikkakertomus: Puusaarella oli Sodankylästä evakkoja sodan aikana (1944–1945). Syksyllä 1944 kuusivuotias evakkopoika lähti sisarustensa kanssa marjastamaan kotitalonsa lähimetsiin. Kun sisarukset olivat saaneet sankonsa täyteen, evakkopoika jäi vielä yksin täyttämään omaa astiaansa. Evakkopoika eksyi, eikä häntä etsinnöistä huolimatta löydetty. Vasta vuonna 1953 jänismetsällä olleet miehet löysivät hänen jäännöksensä vajaan kahden kilometrin päässä hänen kotitalostaan. Pojan luuranko nojasi kiveä vasten. Joku tunnisti hänen marja-astiansa. Himangan seurakunta pystytti 2000-luvun puolivälissä evakkopojan kuolinpaikalle muistoristin ja järjesti paikalla muistoseurat.

Kuva 12. Eksyneen evakkopojan muistomerkki.

- Järventaus, Jänisjärventie, Puusaarentie (länteen), Kannustie (luoteeseen)

- Himangan keskusta, Kalajoki
- Valtatie 8 (pohjoiseen), Parkaantie

⌘ **Kuninkaankivi**

Teema: kulttuuri

Sijainti: Valtatie 8, etelästä tullessa Pöntiönjoen ylittävän pienen sillan jälkeen käännetään heti vasemmalle Parkaantielle, kuljetaan 100 metriä suoraan ja käännetään oikealle, jossa viitta kivelle; 64.11523, 23.67288

Paikkakertomus: Kivi on saanut nimensä siitä, että Ruotsin kuningas Adolf Fredrik kulki hevoskärryillä vuonna 1752 Himangan

halki paikalle, jossa hän söi tunnetun leipänsä. Kuninkaankivessä lukee kuninkaan nimi ja saattaa olla maininta Peukalo-Liisasta. Nimittäin Peukalo-Liisa teki kuninkaalle leivän ja levitti peukalolla voita leivälle.

Kuva 13. Kuninkaankivi.

- Valtatie 8 (pohjoiseen)

- Rautila, Himanka, Kalajoki
- Valtatie 8
- Himankakylä, Himanka, Kalajoki

2.10 Kalajoki

- Himankakylä, Himanka, Kalajoki
- Valtatie 8 (pohjoiseen)
- Roukala, Kalajoki
- Valtatie 8

* Juusolanmäki Aamiaismajoitus

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Kokkolantie 1358/Valtatie 8, 85180 Rahja, Kalajoki;
64.18555, 23.74383

<http://www.kotinet.com/juusolanmaki/index.html>

- Valtatie 8

- Rahja, Kalajoki
- Valtatie 8
- Siironen, Kalajoki

- Valtatie 8

* femEmare Oy

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Myllyniementie 26, 85180 Rahja, Kalajoki; 64.21032, 23.76699

<http://www.fememare.fi/>

- Valtatie 8

• Siipo, Kalajoki
- Valtatie 8

• Kalajoen hiekkasärkät, Kalajoki
- Valtatie 8, Tuomipakkaintie, Keskuskarintie

• Keskuskari, Kalajoki

⌘ **Maakalla**

Teema: merellisyys, kulttuuri, luonto

Sijainti: Maakalla (saari, risteilyjä Keskuskarilta, Keskuskarintie, Kalajoki); 64.31814, 23.51560

Paikkakertomus: Vanha kalastajayhdyskunta, jonka hylkeenpyytäjät ovat löytäneet ja jota silakanpyytäjät ovat käyttäneet 1600-luvulta alkaen tukikohtanaan. Saarella on puinen kalastajakirkko, pieni pappila ja vanha kalastajakylä. Itsehallintoalueen muodostava Maakalla tarjoaa mahdollisuuden unohtaa ajan, palata historiaan ja miettiä elämän ankaruutta meren ympäröimällä karilla. Myös karin luonto poikkeaa rannikosta. Silakanpyytäjät kerääntyivät karille 2 kk:n pyyntiajaksi. Kalastajia saapui Kokkolan ja Hailuodon väliseltä rannikolta. Kalastajayhteisö on ollut tiivis. Hylkeenpyynti- ja kalastuskulttuuriin sekä karin ihmisiin liittyy useita tarinoita ja ihmiskohtaloita.

⌘ **Ulkokalla**

Teema: merellisyys, kulttuuri, luonto

Sijainti: Ulkokalla (saari, risteilyjä Keskuskarilta, Keskuskarintie, Kalajoki); 64.33434, 23.44797

Paikkakertomus: Ulkokalla on ulompi ja pienempi Kallankareista, ja se on noussut merestä myöhemmin kuin isompi Maakalla. Ensimmäiset silakanpyytäjät asettuivat karille 1776. Majakka rakennettiin 1871 ja saari sai majakanvartijoista perheineen ympäri- vuotisia asukkaita. Hylkeenpyytäjät ovat jokakeväisiä karin kävijöitä edelleenkin. Tekniikka korvasi majakanvartijat ja he jättivät saaren 1974. Entinen majakanvartijoiden talo tarjoaa nyt matkailijoille mahdollisuuden eläytyä karin elämään ja luontoon. Haastavien mukaan hylkeen- ja silakanpyyntiin, kalastukseen, majakanvartijoiden ja merenkulun elämään voidaan yhdistää monia mielenkiintoisia tarinoita. Karun ja kauniin ulkoluodon erikoisuutena on myös mahdollisuus nähdä hylkeitä.

- Keskuskarintie, Matkailutie

* Tapion Tupa

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Matkailutie 3, 85100 Kalajoki; 64.24083, 23.84401

<http://www.tapiontupa.com/>

⌘ **Siiponjoen luontopolku**

Teema: luonto, kulttuuri

Sijainti: Lähtöpaikka: Matkailutie 3, Hiekkasärkät, Kalajoki; 64.24083, 23.84401

Paikkakertomus: Luontopolulla voi tutustua Siiponjoen hiekkakanjoneihin, Kourinkallion muinaishautoihin ja vanhaan järvimaisemaan. Luontopolun lähtö- ja paluupaikka ovat valtatie 8:n tuntumassa lähellä Tapion Tupaa. Reitin kokonaispituus on 20 kilometriä, väliltä voi poiketa 10 tai 6 kilometrin reiteille.

- Valtatie 8 (koilliseen)

* Salmun maatilamatkailu

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Etelänkyläntie 566, 85100 Kalajoki; 64.22210, 24.00653

<http://personal.inet.fi/koti/markku.salmu/>

* Matkailumaatila Huhtalan talot

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Kamusentie 242, 85140 Tynkä, Kalajoki; 64.17987, 24.05644

<http://www.huhtalantalot.fi/>

- Valtatie 8 (koilliseen), Kalajoentie, Merenojantie, Pohjankyläntie

• Kalajoen keskusta, Kalajoki

* Kalajoki Matkailu ja Keskusvaraamo

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Pohjankyläntie 1, 85100 Kalajoki; 64.26042, 23.95157

<http://www.kalajokikeskusvaraamo.fi/>

- Pohjankyläntie, Merenojantie, Kalajoentie, Valtatie 8:n ylitys, Markkinatie, Plassintie

⌘ **Plassi**

Teema: merellisyys, kulttuuri

Sijainti: Plassintie, Kalajoki, Kalajoen keskustan välittömässä läheisyydessä, valtatie 8 länsipuolella; 64.26763, 23.92939

Paikkakertomus: Kalajoen vanhassa kaupungissa, Plassilla, on mahdollisuus tutustua Kalajoen vanhaan keskukseen markkinatoireineen, jokirantoinen ja puutaloidylleineen. Alueella ovat myös Santaholman sahanomistajan jugendhuvila Havula ja pieni kalastusmuseo.

- Plassintie, Markkinatie, Valtatie 8 (pohjoiseen)

* Peltolan Lomatila

Teema: matkailuyritys

Sijainti: Tammelantie 234, 85120 Kalajoki; 64.27865, 24.20875

<http://www.peltolanlomatila.com/>

- Valtatie 8

• Vasankari, Kalajoki

3 Johtopäätökset

Keski-Pohjanmaan alue soveltuu hyvin uudenlaisen matkailutiekonseptin soveltamisen kohteeksi. Nykyaikaiseen, kiireiseen elämänmuotoon Keski-Pohjanmaa tarjoaa hiljentymisen paikkoja, joissa ihmiset voivat paitsi matkata tilassa myös syventyä pohtimaan suhdettaan ympäröivään yhteiskuntaan ja luontoon sekä niiden menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Hiljaisten kertomusten sivupoluilta ihmiset voivat löytää elämänhallintansa tueksi voimaannuttavia kokemuksia.

Kulttuurin ja luonnon lisäksi erityisenä, luontoa ja kulttuuria yhdistävänä teemana Keski-Pohjanmaan rannikkoalueella korostuu merellisyys. Merellisyyden alateemoina voidaan mainita esimerkiksi laivanrakennukseen, tervan valmistukseen, hylkeen pyyntiin ja kalastukseen liittyvät perinteet. Myös laivojen haaksirikot, salakuljetus ja varhainen huvila-asutus ovat synnyttäneet rikasta tarinaperinnettä.

Lähteet

- Luoto, Ilkka (2011). Genius loci – Paikkoja, kertomuksia ja kulttuuria. Kartoituvaiheen tuloksia. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, Kokkola. Pdf-julkaisu. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4338-7>. Luettu 6.6.2011.
- Ojala, Jari (1996). Tuhannen purjelaivan kaupunki. Kokkolan purjemerenkulun historia. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Oolannin sota ja Halkokarin kahakka (2011). Oolannin sota ja Halkokarin kahakka. Kokkolan kaupunki. Saatavissa: http://www3.kokkola.fi/historia/meresta_noussut_kaupunki/oolannin.htm. Luettu 19.4.2011.
- Rosenqvist, Olli (2011). Kohti yhteiskäyttöisiä kulttuurisia paikkatietoja. Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti 19: 1, 71–80.

